

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

УДК 343.136

Постановка проблеми. У зв'язку із щоденною діяльністю органів дізнання, виникає все більша кількість питань практичного характеру, пов'язаних із новелами законодавства та новими положеннями КПК щодо досудового розслідування кримінальних проступків, які зумовлені як відсутністю необхідних коментарів до новітніх норм, так і єдиною узгодженої практики [5, с.125].

Таким чином, актуальність зумовлюється необхідністю розвитку науки кримінального процесу в частині дослідження досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні засади запровадження кримінального проступку досліджували у своїх працях П. П. Андрушко, О. А. Банчук, В. К. Грищук, І. П. Голосніченко, Н. О. Гуторова, О. О. Кашкаров, І. Б. Коліушко, О. Д. Кос, В. Г. Лукашевич, В. Т. Маляренко, Л. Г. Матвєєва, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, П. Л. Фріс, та Топчій В.В.

Мета зазначеної статті полягає у висвітленні актуальних проблем інституту кримінальних проступків та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Запровадження інституту кримінальних проступків було закладено у концепції реформування кримінальної юстиції, що була схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008р. “Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів” та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 [6, с.68].

Як правило, складну та більшу частину роботи у боротьбі з кримінальними правопорушеннями покладають на органи ді-

знання, досудового розслідування, прокуратури та суду. Важлива роль у цій сфері діяльності відводиться дізнанню та досудовому розслідуванню. Адже остаточний успіх у боротьбі зі злочинністю залежить від ефективності цих органів, чіткого розподілу компетенцій між ними, їх ініціативи та професійної здатності правильно будувати відносини, на ділових засадах.

З 2022 р. кількість офіційно зареєстрованих кримінальних проступків різко зменшилась. Це пов'язано з тим, що половину усіх кримінальних проступків становлять кримінальні правопорушення проти власності [4].

Однак в умовах воєнного або надзвичайного стану усі крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем - кваліфікуються як злочини.

З 7 березня 2022 року будь-яка крадіжка кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК України як вчинена в умовах воєнного стану на підставі Закону України від 03.03.2022 р. № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Тепер будь-яка крадіжка розслідується слідчим, а не дізнавачем [7, с.17].

Такі зміни лише зайвий раз навантажують органи досудового слідства на період воєнного стану, сам факт крадіжки не в зоні бойових дій не може вважатися мародерством. Незважаючи на посилення відповідальності за мародерство, згідно статистичних даних Державної судової адміністрації України та Єдиного державного реєстру судових рішень України, не зафіксовано жодного вироку суду по ст. 432 ККУ Мародерство.

Слід зазначити, що вчинення кримінального проступку з використанням умов воєнного або надзвичайного стану або інших надзвичайних подій, не є обставиною, що обтяжує покарання.

Згідно ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність № 2108-IX від 03.03.2022 р. ККУ доповнено ст. 111-1 Колабораційна діяльність.

Слід зазначити, що дана стаття знаходиться у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» особливої части-

ни ККУ, який повністю підслідний СБУ. Однак ч. 1 ст.111-1 ККУ не є злочином, згідно ст. 12 ККУ діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання не пов'язане з позбавленням волі, класифікується як кримінальний проступок.

За такого підходу є незрозумілим чому кримінальний проступок знаходиться у розділі «Злочини проти основ національної безпеки України» особливої частини ККУ.

Слід зазначити, що ч. 1 ст. 111-1 Колабораційна діяльність ККУ є першим та єдиним кримінальним проступком віднесеним до підслідності СБУ, водночас підрозділів дізнання та посади дізнавач даний правоохоронний орган досудового розслідування не має.

Щодо ч. 2 ст. 111-1 ККУ, згідно ст. 12 ККУ дана стаття класифікується як кримінальний проступок. Санкція ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 ККУ не передбачає ані позбавлення волі, ані обмеження волі, ані арешт, ані штраф, лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 р. Дана санкція є абсолютно неефективною щодо осіб, які взагалі не прагнуть обіймати певні посади державної служби.

Згідно ч. 2 ст. 59 ККУ Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу [2].

Таким чином за кримінальний проступок не може встановлюється конфіскація майна. Однак за такого підходу є незрозумілим яким чином ч. 2 ст. 111-1 ККУ передбачає конфіскацію майна за кримінальний проступок, якщо така санкція встановлюється виключно за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки.

У зв'язку з тим, що ст. 111-1 ККУ Колабораційна діяльність знаходиться у розділі, який містить виключно злочини і повністю підслідний СБУ необхідно передбачити у санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 ККУ Колабораційна діяльність, штраф більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення

волі, відповідно перевести класифікацію даного кримінального проступку на злочин.

Дану рекомендацію щодо необхідності внесення змін до санкцій частин першої та другої статті 111-1 (Колабораційна діяльність) Кримінального кодексу України було розглянуто та підтримано у Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Принагідно нагадаємо, що такі форми колабораційної діяльності в Україні, як публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, є кримінальними проступками, які, згідно зі ст. 216 КПК України, мають розслідувати слідчі Служби безпеки України, тоді як цей же КПК передбачає, що спрощене досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання проводять виключно дізнавачі [7, с.18].

Щодо необхідності усунення техніко-юридичних колізій у законодавстві. 01.07.2020 р. набрав чинності Закон № 2617-VIII. 03.07.2020 р. набрав чинності Закон № 720-IX у якому вказано, що він набуває чинності одночасно із законом № 2617-VIII, тобто 01.07.2020 р.

Згідно ст. 94 Конституції України Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Таким чином, Конституція не допускає набрання законом чинності до моменту його офіційного оприлюднення [1].

Комітет з питань правоохоронної діяльності вважає, що Закон № 720-IX набрав чинності 03.07.2020 р., а саме в день його опублікування.

Однак закон 720-IX також делегує внесення зміни до закону 2617-VIII, який на той час уже набув чинності, а внесення змін до законів заднім числом є неприпустимим.

Окрім того, закон про внесення змін до закону, після набрання ним чинності, стає частиною цього закону і зміни до нього більше не вносяться. Така правова позиція підтримується рішеннями Конституційного Суду України.

Згідно п. 4 розділу 3 правил оформлення проектів законів та основних вимоги законодавчої техніки, затверджених Апаратом Верховної Ради України, зміни вносяться до оригінального закону, а не до закону про внесення змін до цього закону чи про визнання закону таким, що втратив чинність.

Згідно Закону № 619-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» зміни до КУпАП, ККУ та КПК можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цих кодексів.

Слід зазначити, що такі фундаментальні зміни передбачені законом № 619-IX до ст.1 КПК, ст.2 КУпАП та ст.3 ККУ прийняті від 19.05.2020 р., напередодні прийняття Закону № 720-IX від 17.06.2020 р., мали б запобігти наявній колізії.

13.07.2020 р. Мін'юст, будучи у непорозумінні, звертається до Комітету з питань правоохоронної діяльності за роз'ясненнями щодо колізій із набуттям чинності Закону № 720-IX.

Згідно Закону № 116/95-ВР «Про комітети Верховної Ради України» Комітети з питань, віднесених до предметів їх відання, мають право надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України. Такі роз'яснення не мають статусу офіційного тлумачення.

Однак прийнявши такі роз'яснення як офіційне тлумачення закону, Мін'юст все ж вніс зміни передбачені законом 720-IX до закону 2617-VIII

У той же час Апарат Верховної Ради України не вніс вказані зміни та зазначив, що зміни, передбачені Законом № 720-IX від

17.06.2020 р., не внесені у зв'язку з набранням чинності Законом № 2617-VIII від 22.11.2018 р. до опублікування Закону № 720-IX від 17.06.2020 р.

Таким чином дві офіційні бази даних законодавства, парламентська (zakon.rada.gov.ua) та урядова (reestrnpa.gov.ua), наразі містять дві відмінні редакції еталонного електронного законодавства України.

Згідно ст.57 Конституції України кожному гарантується право знати свої права і обов'язки [1].

Така колосальна кількість відмінностей версій чинного законодавства України порушує принцип правової визначеності (певності), який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі необхідності.

Даними офіційними ресурсами бази даних нормативно-правових актів щодня користуються тисячі громадян, суддів, прокурорів і правоохоронні органи. Так, до прикладу, видавництво «Алерта» Правова Єдність друкують КПК та ККУ, орієнтуючись на офіційні тексти із zakon.rada.gov.ua, водночас кодекси видавництва Паливода А.В орієнтуються на відмінні тексти із reestrnpa.gov.ua.

Дана колізія відмінностей версій КПК та ККУ наразі, на жаль, триває, що уже спричиняло труднощі при внесенні змін до ККУ. Так, до прикладу, 17.03.2021 р. набув чинності закон 1231-IX, яким ККУ доповнено статтею 286-1, яка уже була у ККУ, відтак на сайті zakon.rada.gov.ua одночасно існувало дві версії ст. 286-1 ККУ, після чого 18.03.2021 р. Комітет з питань правоохоронної діяльності своїм роз'ясненням № 04-27/3-2021/97637 фактично змусив Апарат Верховної Ради України викласти ст. 286-1 ККУ у новій редакції.

Слід зауважити, що деякі зміни до законодавства, наприклад, формальна заміна терміну «злочин» на «кримінальні правопорушення», не були виконані через технічну неухважність. Так, у пункті 3 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію» мною було виявлено технічну помилку, а саме слово «злочину» не було замінено словами «кримінального правопорушення» згідно пп. 2 п. 105 Закону України N 720-IX від 17.06.2020 р.

В подальшому за моїм зверненням були внесені зміни у базу даних нормативно-правової інформації “Законодавство України” офіційного веб-сайту Верховної Ради України. В Управлінні комп’ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України дане зауваження врахували, виправили та висловили сподівання на подальшу співпрацю.

Згідно Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» Апарат Верховної Ради забезпечує ведення бази даних нормативно-правової інформації «Законодавство України», що містить, у тому числі, еталонні електронні тексти оригіналів прийнятих Верховною Радою актів.

Еталонним електронним текстом вважається текст акта, прийнятого Верховною Радою, що зберігається у формі комп’ютерного файла, цілісність якого забезпечується за допомогою спеціальних засобів захисту інформації. Доступ до такої бази даних на офіційному веб-сайті Верховної Ради є вільним та безоплатним.

Висновки. Отже, у даній статті було проаналізовано норми чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

Встановлено недоцільність надмірної криміналізації та переведення у розряд злочинів діянь, які раніше належали до кримінальних проступків, а саме змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство.

Висвітлено актуальні проблеми інституту кримінальних проступків та практики його застосування. Встановлено, що наразі наявні відмінності між двома офіційними базами даних еталонного електронного законодавства України, а саме парламентською (zakon.rada.gov.ua) та урядовою (reestrnpa.gov.ua), які містять дві відмінні редакції.

Виявлено, що у чинному законодавстві присутні не лише юридичні недоліки, але й суто технічні помилки, які було враховано та виправлено.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – Редакція від 01.01.2020 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.01.2024).

2. *Кримінальний кодекс України від 17.01.2002 р. – Редакція від 28.03.2024 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.05.2024).
3. *Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. – Редакція від 19.04.2024 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.05.2024).
4. *Офіс Генерального прокурора : Статистика.* URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
5. *Чорний А.М. Дізнання як форма досудового розслідування кримінального проступку Науковий журнал південноукраїнський правничий часопис № 1. Одеса, 2023р. с. 124-129. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.22>*
6. *Чорний А.М. Вирішення теоретико-практичних аспектів, які перешкоджають досудовому розслідуванню кримінальних проступків Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Випуск № 1. Львів, 2024р. с. 67-71 DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-9>*
7. *Шаблиний В.В., Уваров В.Г. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 2022. № 2. DOI: [10.31733/2078-3566-2022-2-16-21](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-2-16-21)*

Чорний А.М. Актуальні проблеми інституту кримінальних проступків та практики його застосування

У даній статті на основі аналізу норм чинного законодавства і актуальної практики його застосування, сформовано та обґрунтовано низку теоретичних проблем та практичних рекомендацій щодо досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, які покликані вдосконалити теорію кримінального процесу та практичну діяльність правоохоронних органів. Надано пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази для покращення ефективності регулювання кримінально-процесуальної діяльності органів дізнання.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, досудове розслідування, дізнання, дізнавач, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок.

Chornyi A.M. Actual problems of the institute of criminal misdemeanours and practices of its application

In this article, based on the analysis of the norms of the current legislation and the current practice of its application, a number of theoretical problems and practical recommendations regarding the pre-trial investigation of criminal offenses in the form of inquiry, which are designed to improve the theory of the criminal process and the practical activities of law enforcement agencies, have been formed and substantiated.

The main goal of this publication is a comprehensive, scientific and doctrinal study of the current criminal procedural legislation of Ukraine, which regulates the criminal procedural activities of investigative bodies, analytical and critical analysis of all shortcomings, gaps and conflicts of the current legislation, in order to provide substantiated proposals and recommendations aimed at improvement criminal procedural legislation of Ukraine and the practice of its application.

The current criminal and criminal-procedural legislation of Ukraine was analyzed to establish the content and legal essence of the institute of criminal misdemeanors and investigation;

The concept and essence of the criminal-procedural activity of investigative bodies, their tasks, functions and powers in the criminal process are disclosed;

All shortcomings, gaps and conflicts of the current legislation of Ukraine, which hinder the effective activity of inquiry bodies, have been identified;

Proposals and recommendations on improving the legal framework to improve the effectiveness of regulation of criminal procedural activities of investigative bodies have been provided.

As a rule, the complex and most of the work in the fight against criminal offenses is entrusted to the bodies of inquiry, pre-trial investigation, the prosecutor's office and the court. An important role in this field of activity is assigned to inquiry and pre-trial investigation. After all, the final success in the fight against crime depends on the efficiency of these bodies, the clear distribution of competences between them, their initiative and professional ability to build relationships correctly, on a business basis.

Key words: criminal process, criminal proceedings, pretrial investigation, inquiry, inquirer, criminal offense, criminal misdemeanor.